

**בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו
בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים**

ע"ו 12-06-53351

לפני כבוד השופטים יצחק ענבר, יהודית שבת, שאול שוחט

המערערת

א' מ'

ע"י ב"כ עו"ד ענת מולסון ועו"ד איילת לרר-לבנון

נ ג ד

המשיב

משרד הביטחון, קצין התגמולים – אגף השיקום

ע"י ב"כ עו"ד נירה משרקי (פמת"א)

פ ס ק - ד י ן

השופט יצחק ענבר:

1. לפנינו ערעור על החלטת ועדת הערעורים לפי חוק הנכים (תגמולים ושיקום), התשי"ט–1959, אשר ניתנה ביום 10.05.12 בתיק ע"נ 3022/07, שבה אושרה החלטת המשיב לפיה אין קשר של גרימה בין שירותה הצבאי של המערערת, לבין מחלת הסכיזופרניה שבה חלתה שבועות מספר לאחר גיוסה.

רקע עובדתי ודיוני

2. המערערת, ילידת 23.09.85, התגיסה לצה"ל ביום 17.03.04, ללא שנקבעו לה סעיפי ליקוי כלשהם. ביום 29.03.04, אחרי שסיימה את הטיروנות, החלה המערערת קורס מש"קיות ת"ש (תנאי שירות) (להלן: קורס המ"ש"קיות או הקורס). בשלהי הקורס, ביום 20.05.04, כחודשיים בלבד אחרי גיוסה, ביקשה המערערת לעזוב את הקורס מיזמתה. לימים התברר שבאותו מועד התפרצה אצלה מחלת הסכיזופרניה, הגם שאבחונה נעשה רק מאוחר יותר (חוות דעתו של מומחה המערערת, ד"ר ח' לבקוביץ'; פסקאות 14 ו-21 להחלטת ועדת הערעורים). ביוני 2004, לאחר הליכים נוספים שאין צורך לפרטם כאן שוחררה המערערת מן השירות.

3. המערערת הגישה חוות דעת רפואית של הפסיכיאטר, ד"ר לבקוביץ', מיום 01.12.05, שבה ייחס את פרוץ מחלת הסכיזופרניה ללחצים ולמתחים אליהם נחשפה המערערת במהלך קורס

בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו
בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"ו 53351-06-12

המש"קיות, וביניהם: שיעורים ותורנויות שונות מבוקר עד לילה, משמעת נוקשה, לוח זמנים אינטנסיבי, מחסור בשעות שינה וגילויי קשיחות וניכור מצד המפקדים. כמו-כן צוינו בהקשר זה מבחני סימולציה שנערכו במהלך הקורס, בגדרם החיילים "משחקים" חיילים בעייתיים וחניכות הקורס נבחנות על תפקודן כמש"קיות ת"ש. מבחנים אלו, וכן הדחות מהקורס של חלק מן המשתתפות שלא עמדו באמות המידה הנדרשות, יצרו אף הם לחץ נפשי ותחושת השפלה אצל המודחות, אשר המערערת הזדהתה עמה. עובר לפרישתה של המערערת מהקורס, סיימו המערערת וחברותיה לקורס שבוע לימודים ב"חוות השומר", שהוא בסיס לחיילים בעייתיים, וגם בו הייתה המערערת נתונה בעקה רבה. על יסודה של תשתית עובדתית זו קבע ד"ר לבקוביץ': "קו השבר למחלתה של [א'] מתוארת במהלך קורס מש"קיות לאחר ש[א'] נחשפה ללחץ קשה ובלתי רגיל תחת תנאים של מיעוט שינה, נהלי משמעת קשים, משימות קשות, לחצים חברתיים, ולחץ נפשי קשה עם ניכור ולעג מצד מפקדיה והבדידות החברתית שבה הייתה נתונה היוו משקל רב וגרמו להתפרצות המצב הפסיכוטי הקשה".

4. המשיב, מנגד, תמך עמדתו בחוות דעת פסיכיאטרית של ד"ר פלדינגר, אשר הדגיש כי בתיעוד הרפואי של בדיקות המערערת שנערכו סמוך לאחר פרישתה מהקורס אין תלונות של המערערת אודות תנאי שירותה. על יסוד האמור לעיל ציין ד"ר פלדינגר כי "מבחינה אובייקטיבית לא קיימים כל סימוכין לכך, שתנאי שירותה היו חריגים". מכאן קביעתו המסכמת של ד"ר פלדינגר: "מחלת הסכיזופרניה זו מחלה קונסטיטוציונלית שפורצת בדרך כלל בעשור השני או השלישי של החיים. סיבותיה אינן ברורות די הצורך, אך מקובל לחשוב שהן בעיקר ביולוגיות. לעיתים גורמי דחק קיצוניים יכולים לגרום להופעת המחלה, או להשפיע על מהלכה, אך על פי התיעוד הקיים אודות שירותה של הנ"ל, לא תוארו תנאים אובייקטיביים כאלה. לפיכך, מחלתה לא נגרמה או הוחמרה ע"י תנאי שירותה".

בחוות דעת משלימה, שבה התייחס ד"ר פלדינגר לחוות דעתו של ד"ר לבקוביץ', הוא שב והדגיש

כי -

הקביעות אודות תנאי שירותה הקשים של [א'] (שכאמור אין לכך סימוכין אובייקטיביים ובזמן אמת), ובין השאר על מיעוט שינה, עומדים בסתירה ולא מובנים לאור הנכתב בטופס הקבלה [...] מיום 6/6/04, בו צוין "במהלך הקורס נהנתה", או כיצד למרות טענותיה "במשך אותו שבוע התנדבתי לביצוע שמירות וסבלתי ממחסור ניכר בשעות שינה". (סעיף 10 בתצהירה).

בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"ו 53351-06-12

עינינו הרואות, כי ד"ר פלדינגר אינו חולק על כך שתנאי שירות מסוג אלו שתיארה המערערת - אשר היוו את התשתית העובדתית לחוות דעתו של ד"ר לבקוביץ' - יכולים לגרום להתפרצות המחלה, אלא כל עניינה של מחלוקת המומחים בשאלה: מה היו תנאי השירות הצבאי.

5. לצורך ביסוס טענות המערערת בדבר תנאי שירותה, כפי שנמסרו מפיה לד"ר לבקוביץ', העידו המערערת ושתי חניכות בקורס, אשר תכוננה להלן ש"ב וד"ש. המשיב נמנע מזימון מפקדיה של המערערת לעדות. לכל אלו אחזור בהמשך.

החלטת ועדת הערעורים

6. בפתח החלטתה ציינה ועדת הערעורים, כי נוכח יריעת המחלוקת העולה מחוות הדעת הרפואיות, "[...]השאלה המונחת בפני הועדה היא האם היה בתנאי שירותה של המערערת מבחינה אובייקטיבית לגרום להתפרצות מחלת הסכיזופרניה" (פסקה 15 להחלטה). בהקשר זה ציינה הועדה כי כאשר מדובר בהתפרצות מחלה על רקע קונסטיטוציונלי, על התובע להוכיח לא רק קשר סיבתי עובדתי-רפואי בין התפרצות המחלה ובין השירות הצבאי, אלא גם קשר סיבתי משפטי הנבחן במבחן משולב: סובייקטיבי ואובייקטיבי. מן הבחינה הסובייקטיבית מובאת בחשבון לטובת החייל הרגישות הסובייקטיבית המיוחדת שעמה גויס, אלא שבד-בבד המרכיב האובייקטיבי מחייב לשכנע בקיומם של תנאי שירות אובייקטיביים שניתן לקשור אותם להתפרצות המחלה או להחמרתה. להשקפתה של ועדת הערעורים, על-פי ההלכה הפסוקה, "תנאי שירות אובייקטיביים כאלה הם תנאים כלליים של שירות צבאי רווי מתח וחרדות משך תקופה ממושכת (כגון שירות קרבי מבצעי), ובהעדר תנאי שירות לוחצים ברמה כזו, על התובע להוכיח כי המחלה פרצה סמוך לאחר התרחשותו של אירוע (או שרשרת אירועים) חריג שהוא אירוע בעל ממשות', שאינו טריוויאלי והוא קשור לייחוד ולמיוחדות של השירות הצבאי" (פסקה 16 להחלטה).

7. על רקע האמור לעיל הוסיפה ועדת הערעורים וקבעה כי יש להשיב על השאלה הצריכה הכרעה בשלילה, וזאת מן הנימוקים העיקריים הללו:

א. הלחץ והמתח שחוותה המערערת במהלך הקורס "היו סובייקטיביים [...] לא הוכח כי היו אירועים חריגים בשירותה של המערערת" (פסקה 17 להחלטה).

בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו
בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"ו 53351-06-12

ב. הסימולציות, אשר המערערת ציינה אותן כגורם דחק, התבצעו לאורך כל הקורס ולא היו ייחודיות רק לסופו, ו"עצם העובדה כי הסימולציה שנעשתה בסוף הקורס התייחסה לכל החומר הנלמד אין בה כדי להוות אירוע חריג בנסיבות העניין", מה עוד שמומחה המערערת קבע בחוות דעתו כי המחלה התפרצה עוד קודם לסימולציה המסכמת (פסקאות 20–21 להחלטה).

ג. המערערת לא ציינה שבסימולציות קרו אירועים חריגים כלשהם, ולא הובאה "כל טענה ספציפית לגבי סימולציה מסוימת, אשר היה בה כדי להוות גורם להתפרצות המחלה [...] אלא הועלתה טענה כללית של מתח בסימולציות" (פסקה 22 להחלטה).

ד. המערערת לא הוכיחה שחוותה השפלה מלווה בלעג, אלא כל שהוכח הוא ש"הייתה משמעת קשה [...] וכי הייתה תחושה כי למפקדות אין הכלים לעזור ולעודד את הבנות שהיה קשה להן בקורס". בדומה לכך, טענת חוסר השינה נטענה אך ורק באשר לשהות בת השבוע ב"חוות השומר", ולא באשר לכלל השירות והקורס (פסקה 24 להחלטה).

ה. להשקפתה של ועדת הערעורים, "על המערערת מוטל הנטל להוכיח כי האירועים בשירותה היו רוויי לחץ והשפלה קשים והם אשר הובילו להתפרצות המחלה". דא עקא, לא הובא כל מסמך מזמן ההתרחשות שבו התלוננה המערערת לפני מפקדיה או בפני הגורם המטפלים כי המתח בשירות או תנאי השירות הם אשר הובילו למצבה הנפשי. אף לא הובא כל מסמך מזמן ההתרחשות שבו התלוננה על יחס משפיל. מן העבר האחר הוגש מסמך רפואי שבו תועד מפי המערערת, זמן קצר לאחר פרישתה מהקורס, כי "במהלך הקורס נהנתה" (פסקה 25 להחלטה).

8. על יסוד האמור לעיל סיכמה ועדת הערעורים וקבעה, כי "בנסיבות העניין המערערת חוותה, מן הבחינה הסובייקטיבית, לחץ כתוצאה מקורס המש"קיות, אך לחץ זה, לא היה בעוצמה רבה ומשמעותית, ולראיה כי לא הובאה לפנינו כל ראיה המלמדת על ביטוי חיצוני כלשהו ללחץ הסובייקטיבי, המערערת לא באה בתלונה או בפנייה לקבלת עזרה, בין לגורמים במערכת הצבאית (מפקדים, גורמים רפואיים, לרבות ובמיוחד קב"ן) ובין לסביבתה הקרובה האזרחית, לרבות ובמיוחד להוריה" (פסקה 29 להחלטה). מצב זה של "לחץ נפשי, אשר מקורו בדרישות מקצועיות

בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו
בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"ו 53351-06-12

שאינן חריגות, אינו מצב המייחד את השירות הצבאי וניתן להניח כי המערערת הייתה יכולה למצוא עצמה במתח כזה גם במהלך החיים האזרחיים" (פסקה 30 להחלטה).

9. בה בעת, ואף-על-פי שלעיל ראינו כי הנושא לא נמצא מעיקרא בגדרה של יריעת המחלוקת, הוסיפה ועדת הערעורים כי "מומחה המערערת לא הביא כל אסמכתה לעניין התפרצות המחלה בשל תנאי מתח הנטענים על ידי המערערת" (פסקה 27 להחלטה).

ט ע נ ו ת ה מ ע ר ע ר ת

10. המערערת טוענת כי פירושה של ועדת הערעורים את הרכיב האובייקטיבי הנדרש לקביעת קיומו של קשר סיבתי שגוי, וכי בעניין זה הציבה הועדה דרישות מחמירות הסוטות מאלו שנקבעו בהלכה הפסוקה. להשקפתה, תנאי השירות שלה, כפי שהוכחו, מקיימים כדבעי את דרישות הפסיקה.

11. עוד טוענת המערערת כי ועדת הערעורים התעלמה משורת נתונים מהותיים, וביניהם: העובדה שהמחלה התפרצה אצלה בשלבים הראשונים של שירותה; הסבריה, שלא נסותרו, מדוע לא התלוננה על מצבה הנפשי בזמן אמת; עדויותיהן של חברותיה לקורס המש"קיות שלפיהן התנהגותה השתנתה לקראת סוף הקורס, וכן עדותה של אמה על אודות תלונותיה לאחר שחזרה מ"חוות השומר".

12. המערערת מוסיפה וטוענת כי הועדה התעלמה מכך שדובר בקורס צבאי שדרישותיו היו רחוקות מלהיות עניין של מה-בכך, ואשר בו בלבד די, על-פי ההלכה הפסוקה, בשביל להיחשב גורם בעל ממשות המקיים את דרישותיו של המבחן האובייקטיבי.

13. המערערת הדגישה, כי המחלוקת שבין המומחים לא התמקדה אלא בתנאי שירותה, היינו בקיום המרכיב האובייקטיבי של הקשר הסיבתי.

בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו
בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"ו 53351-06-12

ט ע נ ו ת ה מ ש י ב

14. להשקפתו של המשיב, הערעור נסב על התרשמות הועדה מן העדים שהעידו לפניו. הועדה לא השתכנעה כי המחלה התפרצה עקב תנאי השירות ואף לא השתכנעה כי, אובייקטיבית, תנאי השירות היו קשים. כמו-כן לא השתכנעה הועדה כי למומחה מטעם המערערת היה בסיס מדעי ועובדתי מספיק כדי לקבוע כי מחלת המערערת נגרמה מתנאי השירות.

15. המשיב מוסיף וטוען כי לאחר הגשת תביעתה של המערערת התבקשה על ידי המשיב לגלות מי היו מפקדיה בעת השירות ומי היו החיילות ששירתו עמה, אך השיבה כי "אינה זוכרת". זאת ועוד: עם תום שמיעת הראיות בתיק איתר המשיב את אחת מן המפקדות וביקש לזמנה לעדות, אך המערערת התנגדה לבקשה זו. בכך גרמה למשיב נזק ראייתי.

16. עוד טוען המשיב כי בקביעותיה המשפטיות והעובדתיות של ועדת הערעורים לא נפלה טעות כלשהי. בהקשר זה המשיב מדגיש את העובדה שלא הוצג כל מסמך מזמן ההתרחשות שבו התלוננה המערערת כי תנאי לחץ או תנאי השירות הם שהובילו למצבה הנפשי.

ד י ו ן ו ה כ ר ע ה

17. אקדים ואומר כי עמדתי היא, שדין הערעור להתקבל. בפתח הדברים ארכז את הנתונים העובדתיים הרלבנטיים להכרעה.

18. מעדויותיהן של המערערת ושל חברותיה לקורס אודות תנאי שירותה הצבאי של המערערת עולים הנתונים הבאים:

א. קורס המש"קיות שבו השתתפה המערערת ושבמהלכו התפרצה מחלת הסכיזופרניה הוא קורס הכשרה ראשוני, הנערך מיד בתום טירונות קצרה בת מספר ימים וברצף לה.

ב. בקורס משולבים מצבי לחץ יזומים, אשר הולכים ומתגברים עם התקדמותו.

בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו
בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"ו 53351-06-12

- ג. בקורס משולבות מטלות מאתגרות, ובהן סימולציות, שבגדרן נדרשות החניכות להתמודד עם חיילים הפועלים בצורה בלתי צפויה, לעתים קיצונית. כך, לדוגמה, באחת מן הסימולציות השליך אחד ה"שחקנים" שולחן.
- ד. הקורס בעל מאפיינים צבאיים מובהקים: משמעת נוקשה, מסדרים, שמירות, תורנויות ולוח זמנים אינטנסיבי וצפוף. חניכות שאינן עומדות בדרישות הקורס – מודחות ממנו.
- ה. הקורס כרוך בעומס נפשי, הן עקב האמור לעיל הן עקב מפגש טעון רגשית שהתקיים ב"חוות השומר" עם חיילים מרקע בעייתי.
- ו. במהלך הפעילות ב"חוות השומר", שארכה שבוע ימים והייתה עמוסה וטעונה רגשית במיוחד, סבלה המערערת גם ממחסור בשינה עקב שמירות שאותן ביצעה. בהזדמנות אחת המערערת נאלצה לחפש מזרן למיטתה במשך כמה שעות, מה שגרם לה לתחושת השפלה.
- ז. מפקדות הקורס, אשר פער הגילים בינן לבין החניכות אינו גדול, מתקשות לתמוך רגשית בחניכות המתקשות.
19. הנתונים המפורטים לעיל לא נסתרו בידי המשיב והם אינם שנויים במחלוקת של ממש. טענתה של באת-כוח המשיב, כי המערערת גרמה למשיב "נזק ראייתי" משום שלא מסרה לו את שמותיהם של מפקדותיה ושל חברותיה לקורס בתואנה שאינה זוכרת אותם, מעוררת – בלשון המעטה – פליאה, שהרי דבר לא מנע מן המשיב, שהוא רשות מרשויות המדינה, לפנות לצה"ל ולברר עניין זה מבעוד מועד. ודאי שאין לבוא עם המערערת חשבון על כך שהתנגדה לזימונה לעדות של מפקדת הקורס לאחר ששמיעת הראיות הסתיימה, והחלטתה של ועדת הערעורים (מתאריך 19.6.11) לדחות את בקשתו של המשיב בעניין זה, מן הטעם שיכול היה לאתר את העדה בתחילת ההליך - מבטאת את המובן אליו. כך הם פני הדברים גם בטרם מביאים בחשבון כי עדויותיהן של המערערת ושל חברותיה לקורס נראות על פניהן מדודות ושקולות, והן מתארות הוויה של קורס צבאי שהיא מן המפורסמות.

בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו
בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"ו 53351-06-12

20. המשיב הוסיף וטען כי המערערת גרמה לנזק ראייתי גם בכך שלא מסרה לרשויות צה"ל כי עובר לגיוסה ביקרה אצל פסיכולוגית. אולם, השאלון הרפואי היחיד שאותו נדרשה המערערת למלא מולא כשנה וחצי טרם גיוסה לצה"ל, זמן רב לפני ביקורים אלו. זאת ועוד: המומחה הרפואי מטעם המשיב, שהיה מודע לפגישות הספורות של המערערת עם הפסיכולוגית סמוך לגיוסה, לא ייחס להן חשיבות ולא דרש לעיין בסיכומי הפגישות. גם בטענה זו של המשיב אין אפוא ולא כלום.

21. בשלב זה אין עוררין על כך שמחלתה של המערערת התפרצה זמן קצר לאחר שבוע הפעילות הנ"ל ב"חוות השומר" וערב הסימולציה הסופית של הקורס, אשר הייתה מלחיצה במיוחד משום שדובר למעשה במבחן מסכם, אשר נועד לבחון את החניכות על כל החומר שלמדו במהלך הקורס (ראו עדות ש"ב, המובאת בפסקה 18 להחלטת הועדה).

22. ועדת הערעורים ייחסה בהחלטתה משקל מכריע להעדר תיעוד תלונות של המערערת מ"זמן אמת" על מתח ולחץ נפשיים. ככל שקביעתה זו מבקשת להטיל ספק במהימנות גרסתה של המערערת, הרי שהיא מתעלמת מנתונים מהותיים שהובאו לפני הועדה, ואינה יכולה לעמוד. במה דברים אמורים:

א. הועדה התעלמה מכך, שבמסמך מזמן אמת נושא תאריך 6.6.04 התלוננה המערערת באוזני קצינת בריאות הנפש כי "**בחודש האחרון מרגישה שאינה מאושרת [...] ייתכן וזה החל עם החתימה על הוויתור בקורס מש"קיות ת"ש, היה אז משהו מלחיץ [...]**" (עמ' 20 לתיק הרפואי).

ובמקום אחר באותו מסמך (בעמ' 16-17): "**בכי – לא בוכה. בקורס בכתה כי לא הבינה מה קרה שם ולמה חתמה ויתור [...] רוצה לברר לעצמה למה למרות שלא רוצה לנבור בזה ללא הפסקה.**"

במאמר מוסגר יצוין, כי מדובר באותו מסמך שבו נרשם מפי המערערת ש"במהלך הקורס נהנתה" - משפט שהן הועדה הן ד"ר פלדינגר ייחסו לו לחובת המערערת משקל מכריע תוך שניתקו אותו מהקשרו הכולל (ראו פסקה 25 להחלטת הועדה). ואגב: אם המערערת אכן כה "נהנתה מהקורס", מדוע החליטה לפרוש ממנו סמוך לסיומו ומדוע בכתה בו?

בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו
בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"ו 53351-06-12

ב. המערערת הסבירה בתצהירה המשלים, כי חוויותיה הרגשיות לא היו מעובדות באותה עת, וכי לא הייתה מסוגלת אז לדבר עליהן בפרוטרוט וזו הסיבה לכך שלא התלוננה. היא לא נחקרה על הסבר זה, ומומחה המשיב, ד"ר פלדינגר, אשר הופנה אליו בחקירתו, לא שלל אותו. בנסיבות אלו אין סיבה שלא לאמצו, מה עוד שחיזוק נוסף לו נמצא בסיכום טיפול לתקופה 10.2.05 – 9.6.05 של בית החולים 'שיבא' בתל-השומר: **"בפגישה הראשונית סיפרה [א'] על המשבר הפסיכויטי שהופיע, אך העדיפה לא לפרט. תארה בעיקר תחושה של בלבול...".** באחת הפגישות אף **"דיברה על פחד שלא תוכל לשמור לעצמה את מה שתצצה לשמור שדבריה 'יוצאו' ממנה בכוח"**, וזמן מה לאחר מכן בקשה להפסיק את הטיפול.

ג. חברותיה של המערערת לקורס העידו כי ככל שהקורס התקדם, הפכה היא מדוכדכת יותר ומכונסת בתוך עצמה. כדברי ש"ב בעדותה (עמ' 43 לתיק מוצגי המערערת):

כב' הש' רביד: הרגשתם שמשו משתנה אצלה? אמרת שכן.
העדה [...]: כן. ... בהתחלה היינו קבוצה והיה נורא כיף
והיה הווי כיפי כי זה תחילת קורס. אבל אחרי זה, ככל
שזה ממשיך ונהיה יותר לחוץ ויותר מעיק, אז היא ככה
הייתה".

ד. בדומה לכך העידה אמה של המערערת כי בתה חזרה מ"חוות השומר" די מזועזעת ואמרה לי שהיה לה מאוד קשה. אני לא בדיוק יודעת מה עבר עליה בחוות השומר, היא רק אמרה שעברה שם חוויה קשה" (סעיף 10 לתצהירה).

ה. ולסיום, ראוי להפנות לדברי ד"ר פלדינגר בחקירתו: **"אני מוכן לקבל את העובדה שהיא הרגישה מאוד לא טוב. אין לי זכות להתווכח עם ההרגשה הסובייקטיבית שלה [...]. אני מקבל את זה"** (עמ' 57 לתיק מוצגי המערער).

23. המסקנה העולה מכל המקובץ לעיל היא, כי תנאי שירותה הצבאי של המערערת, כמו גם תחושותיה במהלך הקורס, היו בעיקרם כפי שספרה למומחה הרפואי מטעמה, ד"ר לבקוביץ'. מחוות דעתו של מומחה המשיב, ד"ר פלדינגר, אשר התמקדה כל כולה בכך שחלק על תנאי

בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו
בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"ו 12-06-53351

השירות שהמערערת טענה להם מפאת העדר תיעוד, לא נותר, למעשה, מאום. במצב דברים זה - ועל בסיס חוות דעתו של מומחה המערערת, אשר מומחה המשיב לא חלק על היתכנותה הרפואית - הוכח כדבעי קיומו של קשר סיבתי עובדתי רפואי בין תנאי השירות לבין התפרצות המחלה. לא נותר אלא לבחון את קיומו של קשר סיבתי משפטי.

24. ההלכה המרכזית בסוגיית הקשר הסיבתי המשפטי זו הנה דנ"א 5343/00 **קצין התגמולים נ' אביאן**, פ"ד נו(5) 732 (2002), שבו נקבע, כי הסיבתיות המשפטית כוללת מבחן משולב: סובייקטיבי - אובייקטיבי. הרכיב הסובייקטיבי עוסק ברגישותו המיוחדת של הניזוק - "גולגולתו הדקה" - ועניינו ההכרה בכך כי על הצבא לקבל את הנפגע כמות שהוא, על תכונותיו, מעלותיו וחסרונותיו הסובייקטיביות. הרכיב האובייקטיבי מתמקד בקשר לשירות הצבאי. בהקשר זה נדרש, כי לא יהא מדובר באירוע טריוויאלי, שולי או אירוע שיגרה גרידא, אלא באירוע הקשור לייחודיות והמיוחדות של השירות בצבא. אין די בקשר רופף בין פריצת המחלה ובין השירות הצבאי, אלא נדרש אירוע שיש בו "ממשות" (שם, בעמ' 765-764).

25. בנסיבות העניין ונוכח כל מה שפורט עד כה אין קושי לקבוע כי המערערת צלחה את המבחן הסובייקטיבי. מסקנה זו מקבלת משנה תוקף נוכח פרוץ המחלה זמן קצר מאד לאחר גיוסה (ראו: ע"א 472/89 **קצין התגמולים נ' רוט**, פ"ד מה(5) 203 (1991)). המחלוקת מתמקדת, אפוא, במבחן האובייקטיבי. נפנה ונבחן סוגיה זו.

26. בפרשת **אביאן** אוזכרו בהסכמה דברים שנאמרו קודם לכן בע"א 652/69 **בוסאני נ' קצין התגמולים**, פ"ד כד(1) 217, בעמ' 220: "... אנשים בעלי דיספוזיציה סכיזופרנית עלולים להיפגע מנוקשות המסגרת הצבאית, ובאין אפשרות לנתק את עצמם מגורמי המתח והחרדה הקשורים בחיי החייל, עלולים הם לחלות עקב כך, גם כשבאנמנזה שלהם אין מוצאים כל מאורע יוצא דופן". כמו כן הובאו בהסכמה דברים שנאמרו בע"א 612/74 **סעדי נ' קצין התגמולים**, פ"ד כט(2) 794, בעמ' 796: "אין [החייל תובע התגמולים] חייב להוכיח אירוע יוצא דופן דווקא בעת השירות הצבאי, אבל הוא חייב להוכיח שבעת השירות היה נתון עקב השירות במצבים קשים יוצרי מתח ודאגה למעלה ומעבר לאלה הצפויים לאדם בחיים האזרחיים...".

בדומה לכך, ברע"א 1318/09 **מדינת ישראל - קצין התגמולים נ' פלונית** (2009), שבו הוכר הקשר בין פרוץ מחלת הסכיזופרניה לבין קורותיה של חיילת במסגרת טירונות שעברה, נפסק, כי

בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו
בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"ו 53351-06-12

"...העובדה שמדובר במקרה דנן בטירונות אותה עוברות מספר רב של מגויסות מידי שנה, אינה שוללת בהכרח, אפריורית, את קיומו של היסוד האובייקטיבי בהקשר זה. שכיחותו של מצב מסוים אינה הופכת אותו בהכרח לטרוויאלי. יתר על כן, לכאורה ומבלי לקבוע מסמרות בעניין זה, דווקא הטירונות הצבאית בשל ייחודה, עולה בקנה אחד עם המאפיינים של היסוד האובייקטיבי..." (שם, בפסקה 10). דברים אלו יפים גם לגבי קורס הכשרה צבאי ראשוני מסוג זה שאותו עברה המערערת סמוך מאד לגיוסה, הגם שיש להוסיף ולבחון, כמובן, את נסיבות העניין בכללותן.

27. ועדת הערעורים ציינה בהחלטתה, כי תנאי שירות העשויים לקיים את דרישות הרכיב האובייקטיבי הם "[...] **תנאים כלליים של שירות צבאי רווי מתח וחרדות משך תקופה ממושכת (כגון שירות קרבי מבצעי) [...]**" (ההדגשות שלי – י.ע.). בכך החמירה עם המערערת מעל המידה הראויה, שכן על פי ההלכה הפסוקה, תנאים רוויי מתח עשויים לקיים את היסוד האובייקטיבי אף אם נמשכו זמן קצר. כך, לדוגמא, בפרשת פלונית הנ"ל הוכר קשר של גרימה בין פרוץ המחלה לבין שירות צבאי מתוח של כשבועיים בלבד ודומה כי אפשר להעלות על הדעת פרקי זמן קצרים יותר. למותר לציין כי שירות צבאי רווי מתח גם אינו חייב להיות "שירות קרבי מבצעי". כך, לדוגמא, בפרשת פלונית דובר בטירונות, ואילו בפרשת אביאן הוכרה זכאותה לתגמולים של קלדנית.

28. קביעתה של ועדת הערעורים, כי תנאי קורס המש"קות שעליהן העידו המערערת וחרותיה לא מקיימים את היסוד האובייקטיבי, נומקה, בין היתר, בכך שהסימולציות התבצעו לאורך כל הקורס ולא היו ייחודיות רק לסופו; שהמערערת לא הביאה כל טענה ספציפית לגבי סימולציה מסוימת אלא הועלתה טענה כללית של מתח בסימולציות; שהמערערת לא הוכיחה שחוותה השפלה מלווה בלעג, להבדיל ממשמעת קשה ותחושה כי למפקדות אין כלים לתמוך רגשית בחניכות שהתקשו בקורס. כמו כן נזקף לחובת המערערת, כי טענת המחסור בשעות שינה נטענה רק לגבי השהות בת השבוע ב"חוות השומר", ולא לגבי הקורס כולו. אני סבור שגם קביעותיה אלו של ועדת הערעורים, אשר פיצלו את ההתרחשויות בקורס לגורמים ולתתי-גורמים שנבחנו כל אחד בנפרד, החמירו עם המערערת מעל המידה הראויה ולא גילו פנים במצבה. אל קורותיה של המערערת בשמונת השבועות שחלפו למן גיוסה ועד לפרוץ המחלה יש להתייחס כאל מסכת אירועים כוללת, כאשר כל חוליה בהתרחשות מתווספת לחוליה הקודמת, עד לקריסתה של המערערת ערב הסימולציה המסכמת של הקורס, סמוך לשובה משבוע עמוס במיוחד ב"חוות

**בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו
בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים**

ע"ו 53351-06-12

השומר". ודוקו: המערערת לא הסתפקה בטענה כללית כי עצם המעבר מהחיים האזרחיים לחיים הצבאיים יצר אצלה מתח, אלא היא קשרה את מצבה לאירועים קונקרטיים במהלך קורס הכשרה צבאי ראשוני, שבו מצאה עצמה נתונה במסגרת נוקשה, שעל מאפייניה נמנו כאמור משמעת חמורה, לוח זמנים אינטנסיבי, מטלות מאתגרות, חשש מהדחה, מחסור בשעות שינה, מפגש בן שבוע ימים עם חיילים במצוקה שהיה עמוס במיוחד הן מבחינה פיזית הן מבחינה רגשית, מפקדים המתקשים לתמוך בפיקודיהם ועוד. בכוחם המצטבר של האירועים שחוותה יש די והותר כדי לקיים את היסוד האובייקטיבי של מבחן הסיבתיות המשפטית.

29. אציע, אם כן, לחבריי לקבל את הערעור, לבטל את החלטתה של ועדת הערעורים ולקבוע, כי מחלתה של המערערת נגרמה עקב השירות.

המשיב ישלם למערערת את הוצאות ההתדיינות בשתי הערכאות, וכן שכ"ט עו"ד בסך 40,000 ₪.

הערבון יוחזר למערערת באמצעות באת כוחה.

יצחק ענבר, שופט

השופטת יהודית שבח:

אני מסכימה.

יהודית שבח, שופטת

**בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו
בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים**

ע"ר 53351-06-12

השופט שאול שוחט:

אני מסכים.

שאול שוחט, שופט

הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט י' ענבר.

המזכירות תמציא העתק פסק-הדין לצדדים.

ניתן היום, י"ב תשרי תשע"ד, 16 ספטמבר 2013, בהעדר הצדדים.

שאול שוחט, שופט

יהודית שבת, שופטת

יצחק ענבר, שופט
אב"ד

[הערה: נוסח זה מחליף את הנוסח הקודם שנחתם, אשר כלל בהיסח הדעת את שמה הפרטי של המערערת.]